

Greta, Maria

Współpraca transgraniczna na północnym i wschodnim pograniczu Polski : budowa Europy zaczyna się na granicy

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 18, 93-105

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Współpraca transgraniczna na północnym i wschodnim pograniczu Polski - budowa Europy zaczyna się na granicy

1. Pojęcie, cele, istota współpracy transgranicznej

Według definicji przyjętej przez Europejską Konwencję Ramową o Współpracy Transgranicznej między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi (European Outline Convention of Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities) współpraca transgraniczna to „każde wspólnie podjęte działanie mające na celu umacnianie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby umawiających się stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń”¹.

Istotą i celem współpracy transgranicznej jest m.in. stworzenie transgranicznej sieci powiązań na szczeblu regionalnym i lokalnym umożliwiającej kooperację w zakresie gospodarki i infrastruktury oraz wzrost zaufania między sąsiadami przez znoszenie barier socjalnych w dziedzinie oświaty, nauki języków obcych, w rozwiązywaniu codziennych problemów granicznych oraz w sferze kulturalnej.

A zatem współpraca transgraniczna jest to rodzaj współpracy, który opiera się w większym stopniu na współpracy przynajmniej dwóch obszarów granicznych w prowadzeniu wspólnej działalności i ustalaniu priorytetów, niż na oddzielnych działaniach i dopiero w późniejszym czasie, próbach nawiązania współpracy. Oznacza ona również szerokie zaangażowanie podmiotów społecznych i szczebli administracji w prowadzenie dialogu dotyczącego wszystkich aspektów życia codziennego w regionie granicznym.

Cel nadrzędny tej współpracy sprowadza się do tworzenia i umacniania realnych podstaw współpracy gospodarczej oraz przemiany granicy o charakterze muru w granicę współpracy i rozwinięcie tzw. „świadomości granicznej” o przynależności do jednego europejskiego organizmu.

Istnieje wiele czynników dynamizujących tę współpracę, jak również ją hamujących. Wśród tych pierwszych zwykło się wymieniać:

- duże doświadczenie,
- instytucjonalizację (umowy ramowe, traktaty międzypaństwowe),

- programy pomocowe.

Głównymi hamulcami tej współpracy są:

- ograniczenia prawa publicznego w odniesieniu do władz regionalnych i lokalnych nałożone przez państwowe prawodawstwo,
- różnice w strukturze i kompetencjach występujące na różnych szczeblach administracji po każdej stronie granicy,
- brak woli politycznej (zwłaszcza ze strony państwa) zmierzającej do usunięcia barier we współpracy.

Istota współpracy transgranicznej tkwi w następującym jej przesłaniu:

- 1) Nie jest polityką zagraniczną państwa;
- 2) Nie jest środkiem za pomocą którego samorzady terytorialne zdobyłyby kompetencje, których nie mają na mocy ich prawa wewnętrznego;
- 3) Nie jest środkiem do stworzenia nowej formy władz lokalnych czy regionalnych o charakterze ponadnarodowym, a więc euroregion (region europejski) ma wartość psychologiczną, a nie prawną;
- 4) Nie znaczy ona, że granicy dwóch państw powstał nowy region, społeczność z prawa publicznego, wspólny dla obu państw (nie znosi się społeczności pierwotnych);
- 5) Nie zagraża integralności ekonomicznej państwa;
- 6) Dotyczy transgranicznych więzi między władzami lokalnymi i regionalnymi;
- 7) Organizuje współpracę, reguluje stosunki sąsiedzkie między zbiorowościami terytorialnymi na lokalnym lub regionalnym szczeblu;
- 8) Jest jednym z priorytetów Rady Europy;
- 9) Współpraca transgraniczna jest zjawiskiem złożonym i zróżnicowanym zależnie od miejsca występowania, tradycji lokalnych, warunków historycznych i społecznych;
- 10) Współpraca transgraniczna pomaga w funkcjonowaniu społeczności lokalnych i ma znaczenie w budowaniu międzynarodowych stosunków. Następuje w niej współdziałanie władz samorządowych i administracji rządowej. Występuje na różnych poziomach i angażuje różne podmioty władzy lokalnej i regionalnej. Jest procesem ważnym w funkcjonowaniu współczesnej Europy;
- 11) Współpraca przygraniczna weszła na trwałe do programów działań samorządowych gmin leżących w pobliżu granicy. W przyszłości będzie się

pogłębiała i obejmowała coraz szersze zakresy działania w zależności od potrzeb i problemów społeczności lokalnych. Współpraca transgraniczna stanowi rodzaj narzędzia, który może posłużyć społecznościom lokalnym.

12) Współpraca transgraniczna jest formą uspołecznienia stosunków zewnętrznych państwa:

- przez nią następuje włączenie społeczności obszarów przygranicznych w stosunki międzynarodowe, a to przyczynia się do wzrostu poziomu cywilizacyjnego społeczności lokalnych i stanowi element wzmocnienia demokracji oraz rozszerzania, która przebiega ponad granicami,

- jest drogą dochodzenia do społeczeństwa otwartego, gdyż cywilizowanie kontaktów transgranicznych zapobiega niepożądanym konfliktom, uczy tolerancji wobec odmienności kulturowej, etnicznej, religijnej,

- ma dużą rolę do odegrania w stosunkach międzynarodowych w naszej części Europy w ramach tzw. nowego regionalizmu lub współpracy subregionalnej w Europie Środkowo-Wschodniej. Jest elementem procesu przeobrażania tych stosunków (od 1989 r.), który polega na zmianie charakteru granicy: od granicy muru (lub zasieku) do granicy współpracy. Przykład dobrych stosunków transgranicznych promieniuje na stosunki między państwami, jest ich stabilizatorem.

Współpraca transgraniczna, jej cel i istota najpełniej urzeczywistniają się we współpracy euroregionalnej, tj. z udziałem euroregionów. Euroregion to formalna struktura współpracy transgranicznej skupiająca przedstawicieli szczebla lokalnego i regionalnego, a także w uzasadnionych przypadkach partnerów gospodarczych i społecznych. Ma zwykle typową strukturę organizacyjną składającą się z wybieranej rady, zarządu, tematycznych grup roboczych oraz sekretariatu².

2. Główne problemy i uwarunkowania współpracy transgranicznej na wschodnim i północnym pograniczu Polski

2.1. Ogólne tło euroregionalnej współpracy wschodniej i północnej

Historyczne odniesienia wobec wschodniego sąsiedztwa Polski były implikowane nie tyle naszym wspólnym słowiańskim rodowodem, co sprzecznościami i konfliktami, a w ostatnich wiekach mocarstwowymi aspiracjami

Rosji do panowania nad Europą Środkowo-Wschodnią. Przez stulecia było to na ogół burzliwe sąsiedztwo, przy nie ustalonym na trwałe zasięgu wpływów i granic oddzielających nas od Wschodu.

Polska granica wschodnia była rezultatem arbitralnych postanowień podjętych na konferencjach w Teheranie, Jafcie i Poczdamie przez trzy zwycięskie mocarstwa. Od 1991 roku (po rozpadzie ZSRR) Polska graniczy na wschodzie z Białorusią, Ukrainą, Litwą i Federacją Rosyjską, z którymi mamy podpisane umowy o wzajemnym uznaniu granicy, dobrym sąsiedztwie i współpracy. Natomiast od 1993 roku, kiedy Polska uzyskała status członka stowarzyszonego z WE, ta granica stała się w pewnym sensie wschodnią granicą Wspólnoty. Cała ta granica jako euroregionalna struktura (Karpaty, Bug, Niemen i Bałtyk) jest częścią tzw. Wschodniej Strefy Aktywności Gospodarczej (WSAG)³.

Obszary Polski, Ukrainy, Białorusi, Litwy i Rosji objęte współpracą w ramach euroregionów mają wiele wspólnych cech, które z jednej strony ułatwiają współpracę, ale są również takie, które ją utrudniają. Zarówno Polska, jak i nasi wschodni sąsiedzi mają tanią siłę roboczą, brak kapitału oraz nowoczesnej techniki i technologii.

Struktura gospodarcza w rejonach przygranicznych tego obszaru jest komplementarna (kooperacyjna). Umożliwia to uzyskiwanie korzyści komplementarnych. Ważnym elementem spajającym jest rzeka Bug, Niemen oraz Bałtyk i możliwość żeglownego, a także turystycznego ich zagospodarowania. Po obydwu stronach rzek podobne są obszary pod względem genety i unikalnych w skali Europy walorów przyrodniczych.

Ważnym problemem pogranicza jest Białoruś. Na początku wycofała się ona z Euroregionu Bug, ale nie zrezygnowała z dwustronnej współpracy transgranicznej (której zakres był trudny do określenia, ponadto jest członkiem w Euroregionie Niemen, aktualnie też uczestniczą w Euroregionie Bug). Białoruś nie jest w pełni samodzielnym państwem pod względem gospodarczym, brak jej zasobów naturalnych, rolnictwo rozwija się na słabych glebach, a rozwinięty w przeszłości przemysł niedopasowany do potrzeb gospodarki rynkowej. Od czasów formalnej niezależności politycznej nie podjęto tu nawet starań na rzecz reform gospodarczych mających na celu dostosowanie do nowo powstałych uwarunkowań. Nie ma w tym kraju tradycji niezależnego bytu państwowego, wąska jest także własna elita intelektualna.

Zmianie uległo także nasze pogranicze z Litwą i stosunki z tym krajem, zwłaszcza po 1995 r. Kraj ten, podobnie jak inne kraje bałtyckie uzyskał status członka stowarzyszonego z WE. Litwa wchodzi ponadto w skład ugru-

powania trzech krajów bałtyckich, zgłosiła swój akces do CEFTA, znajduje poparcie swojej niezależności ze strony wszystkich krajów skandynawskich, Niemiec i Polski.

W tej charakterystyce granicy wschodniej i problemów tam występujących ważną rolę odgrywa Rosja oraz jej stosunek do byłych republik ZSRR (które po 1991 r. uzyskały formalną podmiotowość polityczną i niezależność państwową) oraz do tych krajów, które do 1989 r. stanowiły tzw. „imperium zewnętrzne” ZSRR w Europie. Polska sąsiaduje z Rosją tylko przez Okręg Kaliningradzki, ale stosunki z tym krajem nie ograniczają się jedynie do tego sąsiedztwa.

2.2. Główne uwarunkowania współpracy na wschodnim pograniczu

Współpraca przygraniczna, w tym euroregionalna, jest efektem szeregu przesłanek i uwarunkowań: historycznych, geograficznych, gospodarczych, politycznych i społecznych. Badania empiryczne wykazują, że uwarunkowania historyczne odznaczają się dużą trwałością i długo pozostają w świadomości mieszkańców oddziałując pozytywnie bądź negatywnie na więzi społeczne. Uwarunkowania te są często ważnym elementem współczesnych stosunków międzynarodowych. Z drugiej strony, powstaje wciąż nowa historia wypierająca z powszechnej pamięci dawne wydarzenia, a o współpracy międzynarodowej i integracji decyduje coraz mocniej współczesność, jej uwarunkowania i wyzwania przyszłości.

2.2.1. Uwarunkowania historyczne

Obecna granica państwowa między Polską, Ukrainą, Białorusią, Litwą i Rosją, w wymiarze kulturowym, jest granicą między Słowiańszczyzną Zachodnią i Wschodnią, ale w przeszłości tereny te stanowiły jedność. Rzeka Bug czy Niemen nie były granicą rozdzielającą, ale osią szerokiego pasa pogranicza etniczno-religijno-kulturowego. Tutejsi mieszkańcy przez stulecia żyli we wspólnych organizacjach państwowych⁴.

Charakter tego pogranicza zmieniły w zasadniczy sposób wydarzenia lat 1939-1947 oraz prawie półwiekowa izolacja sąsiadujących ze sobą narodów i społeczności lokalnych. Doprowadziły one do stanu społecznej niewiedzy i niezrozumienia, co nie pozostaje bez znaczenia w kontekście opisywanej tu współpracy euroregionalnej.

Euroregiony na granicy wschodniej są fragmentem starej i nowej przestrzeni europejskiej, która:

- internalizuje wielką rubież granicy pomiędzy cywilizacją rzymską a bizantyjską,
- internalizuje granicę pomiędzy obszarami o różnym stopniu zaawansowania w tworzeniu nowoczesnej gospodarki kapitalistycznej oraz o różnym stopniu obciążenia przeszłością komunistyczną.

2.2.2. Uwarunkowania społeczne

Badania historyczne i socjologiczne dowodzą, że każde pogranicze ma swoją specyfikę, zaś uwarunkowania społeczne są naturalnym nośnikiem integracji. Region ten stanowił historycznie obszar ścierania się dwóch kultur europejskich (łacińskiej i bizantyjskiej) oraz rywalizacji kilku państwowości. Były okresy kiedy społeczności zgodnie żyły obok siebie, ale były też okresy ostrych konfliktów, których nasilenie przypada zwłaszcza na wiek XX.

W okresie międzywojennym obszar Polski i Ukrainy wchodzący obecnie do Euroregionu Bug należał do jednego, polskiego organizmu państwowego tworząc „mozaikę” narodów i grup etnicznych. „Czyszczenie etniczne” po 1944 roku oraz ustanowiona po

II wojnie światowej tzw. „twarda granica” rozbiły jedność tych ziem i skonfliktowały społeczności, rozbiću uległ naturalny nośnik integracji.

Powstanie „euroregionów wschodnich” zrodziło nowe problemy badawcze w wymiarze społecznym:

- dystanse etniczne,
- nowe elity lokalne,
- zjawiska patologii społecznej.

Od co najmniej dwóch pokoleń zaniknęły bezpośrednie kontakty społeczne. Podobna kultura i obyczajowość ograniczyły się tu wyłącznie do obszarów wiejskich. Również zaniknęły te wszystkie problemy, które dzieliły grupy etniczne, ale z drugiej strony były przecież przedmiotem dyskusji integrujących się w jakiś sposób społeczności.

Koncentracja inwestycji gospodarczych związanych z euroregionami zmusza do szukania sił, które mają podjąć się roli stymulującej procesy transformacji. Procesy te regulują lokalne siły samorządowe (nowe elity lokalne). Z drugiej zaś strony, każda duża inwestycja intensyfikuje ruchy migracyjne, a rejony takie stają się miejscem docelowej migracji ludzi „luźnych”, co w dalszej kolejności sprzyja tendencjom patologicznym.

2.2.3. Uwarunkowania geograficzne

Środowisko geograficzne ma wpływ na wykształcenie się pewnego folkloru, zwłaszcza we współpracy przygranicznej. Na ten aspekt zwracali głównie uwagę naukowcy niemieccy twierdząc, że właśnie środowisko geograficzne rozstrzyga o charakterze rozwoju narodów i możliwościach współpracy przygranicznej.

Uwarunkowania geograficzne tych obszarów należy rozpatrywać w kontekście uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych. Uwarunkowania zewnętrzne wyznacza centralne położenie euroregionu w Europie, otwartość i drożność obszaru w kierunku Wschód-Zachód i Północ-Południe Europy na linii bałtycko-czarnomorskiej.

Wśród uwarunkowań wewnętrznych wymienić należy: korzystne ukształtowanie terenu, sprzyjający klimat i warunki glebowe, dogodne zwłaszcza dla rozwoju rolnictwa, oraz łączność hydrograficzną, w warunkach której rzeka Bug oraz Niemen, ze względu na centralne położenie, mogą odegrać ważną rolę komunikacyjną, a także jako naturalne źródło wody.

2.2.4. Uwarunkowania gospodarcze

Główne uwarunkowania gospodarcze tworzą tu następujące czynniki:

- różnice w poziomie rozwoju gospodarczego,
- zasoby finansowe państw i ludności,
- stopień atrakcyjności gospodarczej po obu stronach granicy,
- stopień atrakcyjności rynku pracy po obu stronach granicy,
- wcześniej wykształcone powiązania gospodarcze.

Uwarunkowania gospodarcze decydują przede wszystkim o możliwościach współpracy. Asymetria w rozwoju gospodarczym powoduje, iż obszary przygraniczne sąsiadujących państw są w różnym stopniu atrakcyjne dla siebie. Jednak obszary bardziej rozwinięte są w sytuacji uprzywilejowanej w stosunku do swojego uboższego sąsiada. Jest to szczególnie widoczne na pograniczu polsko-ukraińskim.

Ukraina obok Rosji jest największym terytorialnie krajem Europy, z liczącym się rolnictwem i przemysłem. Eksportuje swoje wyroby do ponad 50 krajów świata. Peryferia są zaniedbane. Poziom rozwoju gospodarczego zachodniej Ukrainy jest jednak niższy w porównaniu z innymi regionami tego kraju. Jeśli przyjąć wskaźnik średniego rozwoju gospodarczego dla Ukrainy jako 1, to w zachodnich jej obwodach kształtuje się on następująco:

Równe	- 0,88	Wołyń	- 0,89
Lwów	- 1,04	Zakarpacie	- 0,81

Iwanofrankowsk	- 0,91	Czerniowce	- 0,90
Tarnopol	-0,89 ⁵ .		

Pogranicze Zachodniej Ukrainy należy do stref gospodarczej depresji. Od momentu zainicjowania współpracy, a potem powstania struktury euroregionalnej zaczyna napływać kapitał obcy, powstają joint ventures, rozbudowywana jest sieć przejść granicznych.

Na Ukrainę Zachodnią przypada więcej joint ventures niż wynosi średnia krajowa. Spośród ogólnej liczby 2530 joint ventures na Ukrainie, aż 29% przypada na 7 zachodnich obwodów tego kraju⁶.

Jako wynik rabunkowej gospodarki w przeszłości jawi się problem ekologii. Występują wyraźne oznaki jej zachwiania, ale mimo to, region ten należy do najbardziej czystych i bezpiecznych ekologicznie.

Tworzone tu (za czasów ZSRR) fortyfikacje graniczne oraz osadnictwo wojskowe w wielu nadgranicznych miejscowościach spowodowały, że po obu stronach granicy powstały nie zagospodarowane strefy, które sprawiły, że ten obszar był nieatrakcyjny dla rozwoju gospodarczego. Współpraca z Ukrainą może się przyczynić do tego, że Lubelszczyzna i cały Euroregion Bug staną się atrakcyjnym partnerem gospodarczym dla krajów Europy Zachodniej.

Można powiedzieć, iż są pewne czynniki stabilizujące i dezintegracyjne współpracą w tym obszarze.

Wśród czynników stabilizujących należy zwrócić uwagę na poprawę i ciągły rozwój infrastruktury oraz dogodnie uwarunkowania geograficzne.

Natomiast destabilizacja wynikała głównie z przyczyn związanych z hermetycznością naszej wschodniej granicy. W jej wyniku przylegające do granicy województwa traktowane były peryferyjnie. Dopiero zmiany geopolityczne w Polsce i ZSRR przyczyniły się do innego traktowania Makroregionu Środkowo-Wschodniego. Stał się on obszarem zainteresowania gospodarczego, a polska granica wschodnia, dzięki temu, polem współpracy transgranicznej.

3. Euroregiony „wschodnie” i „północne” - krótka charakterystyka

We współpracy euroregionalnej w Polsce uczestniczy około 38% obszaru kraju, a na ogólną liczbę gmin 2489, aż 852 gminy są zrzeszone w euroregionach⁷. W Polsce występują dwa typy (modele) euroregionów: model administracyjno-samorządowy (ten typ reprezentują polskie euroregiony wschodnie) oraz typ samorządowy. Pierwszy z nich jest odgórnym sposobem instytucjonalizacji. Do współpracy włączają się wtedy władze central-

ne oraz wojewódzkie. Jest to podyktowane specyfiką polityczną partnerów współpracy oraz przekonaniem o roli władz regionalnych w ponadgranicznym współdziałaniu. Natomiast drugi model stanowi oddolny sposób instytucjonalizacji współpracy i jest efektem inicjatyw społeczności lokalnych i ich samorządów.

Na granicy wschodniej i północnej funkcjonują euroregiony wyraźnie większe pod względem powierzchni niż na polskiej granicy zachodniej bądź południowej. Ich przegląd przybliża tablica 1.

Tablica 1

Prezentacja polskich euroregionów

Lp.	Nazwa euroregionu (siedziba euroregionu)	Data utworzenia	Powierzchnia w km ²	Ludność w tysiącach	Gęstość zaludnienia na km ²	
1.	Karpacki (siedzibą był najpierw Sanok, potem Debreczyn, Użgorod, a od 1997 r. Krosno)	14.02.1993 r. Umowa w Debreczynie	171 004	12 855	75	
			• część polska	18 686	2 375	127
			• część węgierska	28 639	2 609	91
			• część słowacka	10 459	1 111	106
			• część ukraińska	56 600	6 430	11
	• część rumuńska	56 600	6 430	11		
2.	Bug	29.09.1995 r. Umowa w Łucku na Ukrainie	82 212	5 262	64	
			• część polska (Chełm)	29 269	2 686	82
			• część ukraińska (Łuck)	20 143	1 075	50
			• część białoruska (Brześć)	32 800	1 501	46
3.	Niemen (biuro w Suwałkach)	6.06.1997 r. Umowa w Augustowie	55 633	2 789,5	50	
			• część polska	20 544	1 190	53
			• część białoruska	25 200	1 198,5	48
	• część litewska	9 889	401	40		
4.	Bałtyk	22.02.1998 r. Umowa w Malborku	58 109	3 899	69	
			• część polska (siedziba Elbląg)	11 067	1 777	160
			• część duńska (Ullasvey)	598	46	78
			• część litewska (Klaipeda)	5 750	416	70
			• część łotewska (Liejaja)	3 594	150	41
			• część rosyjska (Bałtyjsk)	15 100	930	61
	• część szwedzka	22 000	580	26		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski, GUS, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Warszawa-Wrocław 1999; Średnia gęstość zaludnienia w Polsce wynosi 123 osoby/km².

Polskie pogranicza związane euroregionalizacją odznaczają się pewną specyfiką. Zachodnie i wschodnie pogranicza mają komplementarną (kooperacyjną) strukturę ekonomiczną w stosunku do transgranicznych sąsiadów, zaś południowe - podobną, czyli konkurencyjną. Komplementarność struktur ma sprzyjające znaczenie we współpracy transgranicznej (jak wynika z doświadczeń zachodnioeuropejskich). Sytuacja więc na granicy Polska -- Wspólnota Niepodległych Państw jest podobna do sytuacji na granicy

Niemcy - Polska, która ma charakter zewnętrznego linesu WE (a w przyszłości ten charakter może mieć granica Polska/WNP). W obu wspomnianych pograniczach występują zjawiska o zbliżonym charakterze:

- asymetria rozwoju gospodarczego,
- asymetria poziomu życia,
- asymetria systemów finansowych,
- odmienność w zakresie tempa i jakości dokonujących się przekształceń (prywatyzacja, rozwój samorządności).

Przy wszystkich tych analogiach istnieje jednak pewna różnica. Otóż nasz partner z zachodniego pogranicza (Niemcy) jest krajem bogatym, zdolnym do poważnych inwestycji transgranicznych ze wschodnim sąsiadem, ponadto krajem, członkiem Wspólnoty, zdolnym zagwarantować dopływ środków pomocowych do rejonów granicznych. Na granicy Polska i WNP żaden z partnerów nie dysponuje znaczącymi zasobami kapitałowymi dla rozwoju współpracy transgranicznej.

Mimo istnienia wielu różnic dzielących poszczególne euroregiony wszystkie mają podobne cechy i problemy wynikające ze wspólnych cech obszarów przygranicznych:

- są izolowane od centrum decyzyjnego i centrum działalności gospodarczej, a fakt, że sytuacja ta występuje jednocześnie po obydwu stronach granicy potęguje problem,
- cierpią na brak dróg tranzytowych, a to jest bariera dla stworzenia fizycznej bazy do rozwoju współpracy przygranicznej,
- zdecydowana przewaga jednej branży przemysłowej nad innymi (zwykle jest to przemysł włókienniczy, wydobywczy i stalowy),
- przewaga rolnictwa (są to przede wszystkim obszary rolnicze, a potem przemysłowe),
- słabo rozwinięte: sektor usług, infrastruktura techniczna, szkolnictwo wyższe.

Również społeczności przygraniczne łączą wiele cech wspólnych:

- społeczności lokalne są przypisane określonym miejscom, które kojarzy się z uporządkowaniem i bezpieczeństwem, poczuciem wolności i swobody,
- relacje między członkami społeczności są bezpośrednie, a cele wspólne wynikające z życia wspólnotowego,
- ich tradycje wynikają ze wspólnych korzeni,
- łączy ich zbiór norm i wartości opierających się historycznym przemianom.

Obszary graniczne stwarzają szczególne przesłanki do małej integracji społecznej przez ludzi, a przez to dochodzenia do makro- integracji i umac-

niania jej, co jest szczególnie istotne w procesach pogłębiania integracji. Dzięki małej integracji rozwiązywane są:

- powszednie problemy graniczne,
- codzienny ruch wahałowy ludności na obszarach granicznych,
- rozbudowa niezbędnej infrastruktury lokalnej o szerokim zasięgu przestrzennym,
- znoszenie ograniczeń handlowych przez uregulowania administracyjne i prawne,
- jednokierunkowy i niewystarczający rozwój gospodarczy spowodowany peryferyjnym położeniem w kraju,
- ochrona środowiska naturalnego,
- usuwanie barier kulturowych i językowych.

Dzięki rozwijającej się współpracy euroregionalnej pojawia się tzw. oddech transgraniczny uzewnętrzniający się w każdym aspekcie życia codziennego ludności transgranicznej. Jest on szczególnie istotny dla współpracy na naszej wschodniej i północnej granicy, gdyż wpływa na świadomość integracyjną.

Do euroregionów trafiają fundusze pomocowe ze Wspólnot Europejskich, które w zasadzie stały się tam dostępne dzięki euroregionalizacji. Poniżej przedstawione zostaną niektóre przedsięwzięcia w ramach Euroregionu Niemen realizowane z takich funduszy.

4. Programy pomocowe WE dla euroregionów (przykład Euroregionu Niemen)

W biurze euroregionu w Suwałkach Lokalny Sekretariat Rady Głównej Programu Phare CREDO na pogranicze polsko-litewskie.

W ramach programu realizowane są:

- projekt Suwalskiej Izby Rolniczo-Turystycznej „Komputerowy system informacji turystycznej i promocji regionu przygranicznego Polski i Litwy”,
- projekt Stowarzyszenia Gmin „Wigry” w Suwałkach - „Zrównoważony rozwój polskich i litewskich obszarów chronionych”.

W biurze euroregionu działa Sekretariat Funduszu Małych Projektów Euroregionalnych Phare, w ramach którego dofinansowanie uzyskało 15 projektów:

- polsko-białoruski projekt Gminy Miejskiej w Hajnówce „Przygraniczne spotkania młodzieży Europy - Hajnówka'99”,
- polsko-białoruski projekt Fundacji Ekonomistów Środowiska i zasobów Naturalnych w Białymstoku „Organizacja Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Technicznej na temat problemów gospodarki wodno-ściekowej w

Euroregionie Niemen”

- polsko-litewski projekt Komendy Hufca ZHP w Suwałkach „Międzynarodowe warsztaty: młodzież-miasto-środowisko”,

- polsko-litewski projekt Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Sejn i Sejneńszczyzny „Ziemia Sejneńska” - „Międzynarodowy plener rzeźby w granicę INTEGRART’99” i II-letni plen artystyczny młodzieży’99” Cudze chwalicie ...”,

- polsko-litewski projekt Suwalskiej Izby Rolniczo-Turystycznej w Suwałkach „Integracja młodzieży i budzenie poczucia przynależności do wspólnoty europejskiej przez aktywne formy współpracy transgranicznej”,

- polsko-białoruski projekt Fundacji Rozwoju Województwa Podlaskiego w Białymstoku „IV Białostockie Dni Gospodarki”,

- polsko-litewsko-białoruski projekt Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Białymstoku „Moja szkoła w internecie”,

- polsko-litewski projekt Oleckiego Centrum Kultury w Olecku „Tradycja bez granic - Mazurskie Studium Folkloru”,

- polsko-białoruski projekt Polsko-Litewskiej Izby Gospodarczej w Suwałkach „Wykorzystanie energii odnawialnej w Euroregionie Niemen”,

- polsko-litewski projekt Fundacji Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach „Biblioteczka Euroregionu Niemen”,

- polsko-litewski projekt Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu Niemen w Suwałkach „Strategia rozwoju regionalnego jako element współpracy transgranicznej”,

- polsko-białoruski projekt Fundacji „Muzyka Cerkiewna” w Hajnówce „Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej”,

- polsko-litewsko-białoruski projekt Biura Euroregionu Niemen w Suwałkach „Wyposażenie biura i promocja Euroregionu Niemen”,

- polsko-litewsko-białoruski projekt Urzędu Miejskiego w Augustowie „Kanał Augustowski Szlak wodny Euroregionu NIEMEN”,

- raport końcowy z realizacji Funduszu małych Projektów Euroregionalnych.

W biurze euroregionu Niemen znajduje się Sekretariat funduszu Małych Projektów Bałtyckich, w ramach którego realizowane są dwa projekty:

- polsko-niemiecki projekt Fundacji Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach „Strategia rozwoju obszarów przygranicznych Euroregionu Niemen”,

- polsko-duński projekt Polsko-Litewskiej Izby Gospodarczej w Suwałkach „Energia dla przyszłości. Energetyka odnawialna a samorząd terytorialny”.

Współpraca transgraniczna jest koieczna do rozwoju gospodarki i infrastruktury, usuwania barier socjalnych, naukowo-edukacyjnych (w tym głównie językowych), zwalczania rutynowych problemów granicznych, zrozumienia odrębności kulturowych. Natomiast problemy występują z różną siłą w zależności od charakteru obszaru i różny jest stopień skuteczności ich przezwycięzania.

Praktyka jednak pokazuje, że rozwiązywanie problemów granicznych nie powinno dokonywać się tylko i wyłącznie w oparciu o WE, gdyż mogłoby to doprowadzić do europejskiego centralizmu. Stąd istotne znaczenie współpracy transgranicznej w euroregionalnej formie, którą powinna wspierać WE i uzupełniać, a nie zastępować.

Przypisy

- * dr hab. w Katedrze Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej UŁ.
1. Europejska Konwencja Ramowa o Współpracy Transgranicznej między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi, sporządzona w Madrycie 21.05.1980 r. Dz.U. Rzeczpospolitej Polskiej z dn. 10.07.1993 r., nr 61, poz. 287, s. 1280.
 2. Praktyczny Przewodnik Współpracy Transgranicznej LACE, wyd. 2, Komisja Europejska 1997, rozdział 7.
 3. WSAG - Wschodnia Strefa Aktywności Gospodarczej jest pewnego rodzaju koncepcją, „wizją” rozwoju regionalnego Polski, którą objęte są wschodnie obszary naszego kraju położone wzdłuż granicy z czterema podmiotami politycznymi: Ukrainą, Białorusią, Litwą i częścią Federacji Rosyjskiej tj. z Okręgiem Kaliningradzkim.
 4. Tak było począwszy od XIII-wiecznego Księstwa Halicko-Włodzimierskiego, przez Wielkie Księstwo Litewskie i Królestwo Polskie, Rzeczpospolitą Obojga Narodów, Cesarstwo Rosyjskie, po II Rzeczpospolitą.
 5. Szabij Oleh, Zachodnia Ukraina jako pogranicze. Delimitacja i problemy społeczno-gospodarcze, w: Euroregion Bug, red. A. Miszczuk, Norbertinum, Lublin 1997, t. IX, s. 53.
 6. Tamże, s. 59.
 7. M. Greta, Euroregiony a integracja europejska. Wnioski dla Polski, wyd. UŁ, Łódź 2003, s. 125.